

**כנסת
מרכז המחקר והמידע**

ירושלים, י"ח בתמוז תשע"ב

1 ביולי 2018

הסדר דחיית שירות צבאי לתלמידי ישיבה – רקע היסטורי 1948-2002

זהו נספח מתוך מסמך [יישום חוק דחיית שירות תלמידי ישיבות שתורתם אומנותם \(חוק טל\)](#), שנכתב לבקשת חה"כ אבי דיכטר ביוני 2012.

שחרורם של בחורי ישיבות משירות צבאי החל כבר לפני קום המדינה, כאשר במרס 1948 הורה ראש המטה הארצי לראשי חטיבות צה"ל שהיו בהקמה:

"נתקבלה החלטה כי בני הישיבות, לפי רשימות מאושרות, פטורים משירות בצבא...
החלטה זו כוחה יפה למשך שנת תש"ח¹, ובסוף השנה תיבחן הבעיה מחדש..."²

ב-1 באוקטובר 1948 דיווח דוד בן-גוריון, ראש הממשלה ושר הביטחון, למועצת המדינה הזמנית על החלטתו שלא לגייס בחורי ישיבה.³ בתקופה ההיא נכללו בהסדר כ-400 תלמידי ישיבה שתורתם אומנותם, כפי שאפשר ללמוד מתשובתו של בן-גוריון על שאלותיו של חבר הכנסת מאיר גרבובסקי (ארגוב) בדיון בוועדת הביטחון של הכנסת באוקטובר 1948:

חה"כ מאיר גרבובסקי (ארגוב): "האם נכון שאין חובת גיוס חלה על תלמידי ישיבות, והאם נכון שכתוצאה מזה גדל מספר התלמידים בהן?"

בן-גוריון: "כאן יש שתי שאלות. על אחת אני יכול לענות. פנו למשרד הביטחון אנשי האגודה, שיש 400 בחורי ישיבה, שהם כולם בגיל צעיר ושאלם הם יתחייבו בגיוס – צריך יהיה לסגור את בתי-הישיבות, ושהם גם בארצות אחרות שוחררו מגיוס. ושהיה הסכם שהם ישוחררו. החלק השני לא ידוע לי. יכול להיות, שזה כך. אני מוכן לברר זאת. יען אם זה נכון – זה מערער במידה ידועה את התביעה. אבל לא ידוע לי על זה."⁴

חה"כ מאיר גרבובסקי (ארגוב): "שחררו את 400 האלה?"

בן-גוריון: "כן."⁵

¹ ההדגשה אינה במקור.

² מכתב מישראל גלילי, ראש המטה הארצי, לחטיבות צה"ל, 9 במרס 1948.

³ פרופי מנחם פרידמן, "על גיוס בחורי ישיבה", בתוך: גיוס כהלכה, מאת יחזקאל כהן, עמ' 262-277.

⁴ ההדגשה אינה במקור.

⁵ פרוטוקול משיבת ועדת הביטחון של הכנסת, 1 באוקטובר 1948 (גנזך המדינה).

מיומנו של דוד בן-גוריון עולה כי ראשי הישיבות פנו אליו בבקשה שיפעל להסדרת מתן פטור משירות צבאי לתלמידי ישיבות בחקיקה. כך סיפר בן-גוריון ביומנו ב-9 בינואר 1950:

"באה אצלי משלחת ראשי ישיבה: הרב זלצר, סוקצינסקי, הרב כץ מפ"ת, הרב סורוצקין ועוד צעיר אחד [הרב טננבוים – א.א.]. באו לבקש על שחרור בחורי ישיבה משירות ביטחון, ואם כי הודעתי להם מראש שבקשתם כבר ניתנה – **ביססו דבריהם באריכות בזה אחר זה. בבקשה שיינתן חוק על שחרור; הסברתי להם שהחוק לא יתקבל, הציעו– תקנות על-ידי הממשלה או שר הביטחון, שמא ישתנה בינתיים שר הביטחון. נימקתי קשיי התקנה...** הם חוששים שרוב בחורי ישיבה יפסיק משנתו לא ישוב אליה. גם לא הסכימו להצעתי לאמן בחורי הישיבות במקומן. אם כי הבאתי ראייה ממשה רבינו ויהושע בן-נון (לדבריהם היו אלה ראשי ישיבות) שהיו מצביאים."⁶

במכתב של בן-גוריון מינואר 1951 למנהל משרד הביטחון ולרמטכ"ל דאז הוא הסביר כי הוא שחרר את בחורי הישיבה מכוח חוק שירות הביטחון, התשי"ט-1949. לדבריו:

"על יסוד סעיף 12 בחוק שירות ביטחון, שחררתי בחורי הישיבה מחובת השירות הסדיר. שחרור זה חל אך ורק על בחורי הישיבה העוסקים בפועל בלימודי תורה בישיבות, וכל עוד [ההדגשה במקור] הם עוסקים בלימוד תורה בישיבות. השחרור אינו חל על "בחור ישיבה" שעוזב הישיבה לזמן מה ועוסק בעניין אחר, אפילו בעניין שמוטל עליו מטעם הישיבה... במקרה שיימצאו "בחורי הישיבה" מחוץ למקום לימודם בישיבה, ולו גם בשליחות איזו שהיא, על המשטרה הצבאית לאסור בחורים אלה אם לא יוכיחו ששירתו בצבא כחוק, ולהביאם לקלט צבאי."⁷

בדיון במליאת הכנסת בשנת 1954 הסביר בן-גוריון כי: "החוק מרשה לשחרר אנשים מהצבא מטעמי חינוך, משק, משפחה ובריאות. על יסוד זה נשתחררו בחורי ישיבה..."⁸

בשנת 1954 הוציא שר הביטחון פנחס לבון צו לגיוס בני ישיבות שלמדו בישיבה ארבע שנים. מהתכתבות בנושא זה בין לבון לבן-גוריון כתב בן-גוריון:

"אולי יועיל אם תדע זאת: אף-פעם לא נעשה ביני ובין שום מפלגה דתית הסכם בעניין פטורי בחורי ישיבה. עשיתי הדבר מתוך "התנדבות" חופשית... הפטורים בניגוד למה שראיתי באחד העיתונים לא היה פרי הסכם קואליציוני. אגב, ריבוי

⁶ מתוך יומני בן-גוריון, 9 בינואר 1950, תיק מס' 60, יומנים מ-1–18 בינואר 1950, ארכיון בן-גוריון.

⁷ מכתב מדוד בן-גוריון אל מנהל משרד הביטחון, 9 בינואר 1951, ארכיון בן-גוריון, תיק התכתבות 1951 (מס' 41).

⁸ פרוטוקול ישיבה מס' 201 של הכנסת השנייה, 4 במרס 1954.

מספרי בחורי הישיבה – אם מלאכותי ואם כן, מחייב לפי דעתי שינוי השיטה של הפטורים.⁹

החלטתו של לבון עוררה סערה ציבורית. במכתב לראש הממשלה משה שרת כתב יצחק הלוי הרצוג, הרב הראשי לישראל:

"ההסכם בשעתו עם מר דוד בן-גוריון... היה שחרור מלא של בני-הישיבות למשך כל זמן לימודם בישיבה... ההשוואה לאוניברסיטה אינה מתאימה. לאחר ארבע שנות לימוד גומר בוגר האוניברסיטה את לימודיו, בו בזמן שהלימוד בישיבה נמשך שנים רבות..."¹⁰

שרת הסביר לרב הרצוג כי ההחלטה לא נועדה להביא לגיוסם של תלמידי ישיבה שתורתם אומנותם, אלא למנוע השתמטות משירות צבאי על-ידי שימוש לרעה בהסדר "תורתו אומנותו"¹¹, אולם לבסוף החליט שרת לדחות את הוראת שר הביטחון ולהקים ועדת שרים לבחינת הנושא.¹² בסוף שנות ה-50 עלה הנושא שוב על סדר-היום הציבורי, ונדון הצורך לשנות את ההסדר לנוכח הגידול במספר בחורי הישיבה הכלולים בו. במכתב לרב הראשי הרב הרצוג כתב בן-גוריון:

"כשפטרתי לפני עשר שנים בחורי ישיבה משירות בצבא מספרם היה מועט... המצב מאז השתנה. בחורי הישיבה רבו. איני יודע אם יש יסוד לטענה כי יש כאלה שהולכים לישיבה לשם השתמטות. אני רוצה להניח כי אין לטענה שחר. אבל אין ספק כי במשך הזמן רבו בחורי הישיבה ומספרם הגיע לאלפים... הצעתי [הדגשה במקור], לא הוריתי, אלא הצעתי שבני הישיבה המקדישים כל חייהם [הדגשה במקור] ללימוד תורה ילכו לאימונים בסיסיים של שלושה חודשים. ואחרים ישרתו בצבא ככל צעיר בישראל. דבר זה הצעתי לחה"כ של אגודת ישראל, והמנהל הכללי של משרד הביטחון הציע זאת לכמה ראשי ישיבות... ואני מבקש ממך להשפיע על ראשי הישיבות, שהם בעצמם ידרשו, לפחות, אימון בסיסי של כל בחורי הישיבה לשלושה חודשים."¹³

בסוף שנת 1958 הגיע שמעון פרס, מנהל משרד הביטחון, באישור שר הביטחון בן-גוריון, להסדר חדש עם ראשי הישיבות, שלפיו תלמיד ישיבה שגגיע לגיל גיוס וירצה ללמוד בישיבה יקבל דחיית שירות מדי שנה עד הגיעו לגיל 25, אולם תלמיד ישיבה בן 18-25 שיעזוב את הישיבה יגויס לשירות צבאי רגיל. עוד סוכם כי תלמיד ישיבה שמלאו לו 25 ויבחר להמשיך ללמוד בישיבה, יהיה אפשר לדחות את שירותו הצבאי מדי שנה עד הגיעו לגיל 29, אולם אם הוא יבחר שלא להמשיך וללמוד בישיבה הוא יחויב להתאמן במשך שלושה חודשים, ואחריהם הוא יוכנס למאגר המילואים של צה"ל. תלמיד ישיבה שמלאו לו 29 שנה וירצה

⁹ מכתב מבן-גוריון לשר הביטחון פנחס לבון, 16 במרס 1954, ארכיון בן-גוריון, תיק התכתבות 15-17 במרס 1954.

¹⁰ מכתב מהרב הראשי יצחק אייזיק הלוי הרצוג לראש הממשלה משה שרת, 9 במרס 1954 (גנזך המדינה).

¹¹ מכתב מראש הממשלה משה שרת אל הרב יצחק הרצוג, 15 במרס 1954 (גנזך המדינה).

¹² מכתב מראש הממשלה משה שרת אל שר הביטחון פנחס לבון, 10 במרס 1954 (גנזך המדינה); החלטת ממשלה מס' 324, 15 במרס 1954 (גנזך המדינה).

¹³ מכתב מדוד בן גוריון 10, בנובמבר 1958, ארכיון בן-גוריון, תיק התכתבות מס' 608 משנת 1958.

להמשיך ללמוד בישיבה יוכל לקבל דחיית שירות, אולם אם יבחר שלא להמשיך ללמוד הוא יוכנס למאגר המילואים של צה"ל.¹⁴

פרס הודיע למזכיר ועד הישיבות כי "במידה וצורכי הביטחון יחייבו בדיקת הנושא מחדש, נתייעץ בעתיד, כפי שעשינו בעבר, עם כבוד ראשי הישיבות לפני כל החלטה על שינוי המצב".¹⁵

הצורך לבחון מחדש את הסדר דחיית שירות נדון בתחילת שנות ה-60. בשנת 1963 כתב בן-גוריון לראש הממשלה לוי אשכול:

"אני שחררתי בחורי ישיבה משירות צבאי. אמנם עשיתי זאת כשמספרם היה קטן, אבל הם הולכים ומתרבים... בכלל יש אולי לבדוק כל שאלת בחורי הישיבה אם הם צריכים להיות פטורים מחובת צבא..."¹⁶

דיון זה התפתח שוב לאחר מלחמת ששת-הימים.¹⁷ בשנת 1968 כתב הרמטכ"ל חיים בר-לב לשר הביטחון: "מאז כניסת ההסדר לתוקפו, בשנת 1949, גדל בהתמדה מספר הישיבות ומספר התלמידים שגיוסם נדחה (הגידול הממוצע נטו הוא 400 לשנה)... יודגש כי לנוכח הגידול התמידי במספר תלמידי הישיבות שגיוסם נדחה – הכרחי בכל פתרון – להבטיח שתהליך זה יפסק וזאת לאור העובדה שאנו נמצאים במצב בו מתחילה ירידה במקורות כוח-אדם לגיוס".¹⁸

במרס 1968 הקימה הממשלה ועדת שרים לבחינת נושא דחיית השירות לתלמידי ישיבה בראשות שר הביטחון משה דיין.¹⁹ ראשי הישיבות הביעו בפני הוועדה התנגדות לשינוי ההסדר הקיים,²⁰ אולם הוועדה החליטה ברוב קולות (ארבעה) לקבל את הצעת המטה הכללי בצה"ל "מבלי לחולל בשעה זו שינויים מרחיקי לכת".

על-פי ההחלטה:

1. יישאר בתוקפו ההסדר שלפיו תלמיד ישיבה הלומד תורה ברציפות מגיל 16, יידחה גיוסו כל עוד "תורתו אומנותו".
2. דחייה כזאת יקבל כל תלמיד ישיבה בתנאי שילמד באחת הישיבות המוכרות על-ידי צה"ל לצורך הסדר זה.

¹⁴ מכתב מא. לישנסקי ממזכירות הממשלה אל חברי ועדת השרים לעניין שירות תלמידי ישיבות בצה"ל, 30 בספטמבר 1968 (גנוך המדינה); שמואל ברקוביץ, "הקלות (דחייה או פטור) מטעמי דת או מצפון משירות צבאי בישראל", עבודת סמינריון, הפקולטה למשפטים באוניברסיטה העברית, 1971, עמ' 21, הערת שוליים 3.

¹⁵ הציטוט לקוח ממכתב של אלוף משה גדרון, ראש אגף כוח אדם בצה"ל, לרמטכ"ל, 28 ביולי 1974.

¹⁶ מכתב מדוד בן-גוריון, 12 בספטמבר 1963, ארכיון בן-גוריון, תיק התכתבות מס' 764.

¹⁷ מכתב מא. לישנסקי, מזכיר הוועדה, אל חברי ועדת השרים לעניין שירות תלמידי ישיבות בצה"ל, 30 בספטמבר 1968.

¹⁸ מכתב מהרמטכ"ל חיים בר-לב אל שר הביטחון משה דיין, פברואר 1968 (גנוך המדינה). ההדגשה אינה במקור.

¹⁹ החלטת ממשלה מס' 308, 3 במרס 1968. הרכב הוועדה: שר המשפטים, שר העבודה, שר הפנים, שר הפיתוח והתיירות, שר השיכון, השר מנחם בגין ויוסף ספיר.

²⁰ פרוטוקול משיבת ועדת השרים לעניין שירות תלמידי ישיבות בצה"ל, 11 ביוני 1968. הרבנים שהופיעו בפני הוועדה: הרב צ. י. קוק; י. אברמסקי; ח. י. גולדויכט.

שר הביטחון משה דיין אמר בדיון בוועדת השרים כי הוא תומך בהצעת הרמטכ"ל, "אמנם בעקימת אף אך מאחר ומצא מצב קיים איננו רוצה לשנות דבר כשאנו עומדים שנה לפני הבחירות".²¹

למעשה, בעניין ישיבות תורניות קבעה הוועדה כי "**ההסדר יפעל לגבי הישיבות הקיימות ובהיקף דחיות הגיוס השנתי הניתן כיום**".²² תשובה על השאלה מה היקף דחיות הגיוס השנתי בעת החלטת ועדת השרים אפשר למצוא במכתבו של אלוף משה גדרון, ראש אגף כוח אדם בצה"ל, לרמטכ"ל בשנת 1974: "**להיקף דחיית הגיוס השנתי שהיה קיים במועד ההחלטה (800)...**".²³

בשל ערעור על החלטת ועדת השרים שהגיש השר משה קול, חבר הוועדה, עיכבה הממשלה את יישום ההחלטה.²⁴ ואולם, ב-8 ביוני 1969 הודיע שר הביטחון כי "עד שיתברר גורל הערעור על החלטות ועדת שרים בעניין שירות תלמידי ישיבות בצה"ל ינהג כאילו אושרו החלטות אלו סופית".²⁵ על קיומה של מכסת דחויי שירות אפשר ללמוד גם ממכתב של מאיר שמגר, היועץ המשפטי לממשלה דאז, למזכיר הצבאי לראש הממשלה ב-23 באוגוסט 1974 על הקמת ישיבה חדשה:²⁶

"משמעותה של ההחלטה [החלטת ועדת השרים מ-3 במרס 1968]²⁷ היא כי יש להביא

לאישורה של הממשלה, או של ועדת שרים שמונתה על-ידה לכך, כל שינוי שפירושו:

- הוספה של ישיבה לרשימת הישיבות הקיימות, או
- הגדלת ההיקף המספרי של דחיות הגיוס השנתיות".

שמגר נדרש לנושא כבר במכתב לחיים ישראלי, עוזר שר הביטחון, ב-21 באפריל 1971: "התנאים הם מצטברים: הישיבות הקיימות וכן המספר הכולל הציבי".²⁸

נראה כי היקף דחיות השירות החדשות לתלמידי ישיבות – כ-800 – נשמר בתחילת שנות ה-70, שכן בדיון במליאת הכנסת ב-22 בפברואר 1972 אמר שר הביטחון משה דיין כי "למצבת דחויי הגיוס במסגרת הסדר תלמידי ישיבות שתורתם אומנותם מצטרפים מדי שנה עד 800 צעירים".²⁹

גם אחרי מלחמת יום הכיפורים עלתה סוגיית דחיית השירות לתלמידי ישיבות על סדר-היום, וההסדר הובא לבחינה מחודשת. על-פי דוח הוועדה לבחינה מחודשת של הפטור מגיוס של בחורי הישיבות של ועדת

²¹ פרוטוקול משיבת ועדת השרים, 3 באוקטובר 1968, על-פי רס"ן מתי רבינוביץ, משרד הביטחון (גנוך המדינה).

²² סעיף ד 1 בהחלטת ועדת השרים לעניין שירות תלמידי ישיבות בצה"ל, 3 באוקטובר 1968. ההדגשה במקור.

²³ מכתב מאלוף משה גדרון, ראש אגף כוח-אדם בצה"ל, לרמטכ"ל, 28 ביולי 1974. במכתב מ-23 באוגוסט 1974 ממאיר שמגר, היועץ המשפטי לממשלה, למזכיר הממשלה נכתב: "הסקירה של ראש אכ"א מ-28.7.1974. נותנת תמונה מדויקת של המצב".

²⁴ הצעת השר משה קול בעניין בחורי ישיבות ובקשר לחוק שירות לאומי, 13 באוקטובר 1968.

²⁵ הודעת שר הביטחון, "שירות תלמידי ישיבות בצה"ל", 8 ביוני 1969.

²⁶ מכתב ממאיר שמגר, היועץ המשפטי לממשלה, למזכיר הצבאי של הממשלה, 23 באוגוסט 1974 (גנוך המדינה).

²⁷ ועדת השרים הוקמה ב-3 במרס 1968 והגישה את החלטותיה ב-3 באוקטובר 1968.

²⁸ מכתב ממאיר שמגר, היועץ המשפטי לממשלה, לחיים ישראלי, העוזר האישי של שר הביטחון, 21 באפריל 1971.

²⁹ משה דיין: "למצבת דחויי הגיוס במסגרת הסדר תלמידי ישיבות שתורתם אומנותם מצטרפים מדי שנה עד 800 צעירים", ישיבה 273 של הכנסת השביעית, 22 בפברואר 1972; משה דיין: "בממוצע מצטרפים להסדר כל שנה 700-800 תלמידי ישיבות", ישיבה 45 של הכנסת השמינית, 14 במאי 1974.

החוץ והביטחון של הכנסת בראשות חבר הכנסת הרב מנחם הכהן מאוגוסט 1988, וכן על-פי דוח הוועדה לבחינת הנהלים, אמות המידה ודרכי הפיקוח על הסדר דחית גיוסם של תלמידי שישיבה שתורתם אומנותם בראשות חיים ישראלי משנת 1995, בשנת 1975 ביטל שר הביטחון שמעון פרס את ההקפאה על מספר הישיבות שנכללו בהסדר, אולם המכסה השנתית המקסימלית לדחיות השירות החדשות לתלמידי ישיבות – עד 800 תלמידי ישיבות בשנה – נותרה בעינה.³⁰

ואולם, בהסכמים הקואליציוניים להקמת ממשלת בגין הראשונה, שנחתמו בין הליכוד לבין המפלגות הדתיות בשנת 1977, נכלל סעיף 25, הקובע כי "יאפשרו לתלמידי ישיבות תיכוניות ומקצועיות להתקבל בישיבות וכמו כן לבעלי תשובה".

במכתב של שר הביטחון עזר ויצמן לסיעת אגודת ישראל, שצוטט בדוח ועדת החוץ והביטחון של הכנסת בנושא "בחינה מחודשת של הפטור מגיוס של בחורי ישיבות" והוגש באוגוסט 1988, פירט-פירש עזר ויצמן את סעיף 25 בהסכם הקואליציוני:

"(1) לא תהיינה הגבלות למספר הישיבות ולמספר התלמידים שיוכלו ללמוד בישיבה;

(2) בעלי תשובה יוכלו להתקבל לישיבות בכל גיל ויקבלו דחוי לשירות בצה"ל כמו כל

בני הישיבות.³¹

לימים, הוועדה לגיבוש ההסדר הראוי בנושא גיוס בני הישיבות (ועדת טל) שהוקמה בשנת 2000 קבעה כי ההסכם הקואליציוני במסגרת ממשלת בגין הוא הגורם העיקרי להיקף המצטרפים להסדר ולהיקף הכלולים בו.³²

במרוצת השנים הורחב ההסדר עוד יותר. כך, בשנת 1981, עם חידוש ההסכם הקואליציוני בין הליכוד לאגודת ישראל, הבהיר שר הביטחון אריאל שרון לסיעת אגודת ישראל את משמעות ההסדר, ופירט, בין היתר, את הסעיפים האלה: מספר המוגדרים בהסדר "ללמוד וללמד" ייקבע על-ידי שר הביטחון והוא יכלול גם רמיי"ם, מורים ללימודי קודש ומלמדים בתלמודי-תורה, בהתחשב במספר התלמידים והכיתות במוסדות תורה אלו; יתאפשר לתלמידי ישיבות תיכוניות ומקצועיות, ובכללן בתי-ספר תיכוניים, להתקבל לישיבות, וכן לבעלי תשובה; יינתן פטור משירות צבאי למי שתורתו אומנותו והוא מעל גיל 40 כל עוד הוא ממשיך ללמוד וללמד בישיבה; יורשה לאלה שתורתם אומנותם והם מעל גיל 30 לתת שיעורי תורה ולקבל תמורתם מלגות; ייבדקו התהליכים להארכת דחוי השירות של מי שתורתם אומנותם במגמה לפשט אותם.³³

³⁰ דוח הוועדה לבחינה מחודשת של הפטור מגיוס של בחורי הישיבות של ועדת חוץ וביטחון של הכנסת בראשות חבר הכנסת הרב מנחם הכהן, אוגוסט 1988, עמ' 12; דוח הוועדה לבחינת הנהלים, אמות המידה ודרכי הפיקוח על הסדר דחית גיוסם של תלמידי ישיבה שתורתם אומנותם בראשות חיים ישראלי, אוגוסט 1995, עמ' 1.

³¹ דוח הוועדה לבחינה מחודשת של הפטור מגיוס של בחורי הישיבות של ועדת חוץ וביטחון של הכנסת בראשות חבר הכנסת הרב מנחם הכהן, אוגוסט 1988, עמ' 12.

³² דוח הוועדה לגיבוש ההסדר הראוי בנושא גיוס בני ישיבות (דוח טל), אפריל 2000, עמ' 23.

³³ מכתב של שר הביטחון אריאל שרון לסיעת אגודת ישראל בכנסת, 5 באוגוסט 1981. מתוך: דוח הוועדה לבחינה מחודשת של הפטור מגיוס של בחורי הישיבות של ועדת חוץ וביטחון של הכנסת בראשות חבר הכנסת הרב מנחם הכהן, אוגוסט 1988.

גם בתקופת שר הביטחון יצחק רבין, בשנת 1987, יושם הסדר דחיית שירות. השיקולים להמשך יישום הסדר זה היו בין השאר:

- כיבוד מחויבותם הרוחנית וההיסטורית של הלומדים והמלמדים שתורתם אומנותם להמשיך ברציפות את קיום הערך של לימוד התורה;
- הליכה לצבא עלולה לפגוע באורח החיים של תלמידי הישיבות ולהקשות את קיום המצוות;
- יעילות שירותם מוטלת כל כולה בספק עקב הקושי הנפשי שלהם להתבטל מתלמוד תורה ועקב חינוכם ואורח החיים המיוחד;
- הכרה ברגישות הציבורית העמוקה של נושא השנוי במחלוקת אידיאולוגית בקרב הציבור בישראל ובצורך באיזון ממלכתי עדין של מחלוקת מסוג זה.³⁴

באמצע שנות ה-80 ובתחילת שנות ה-90 הוקמו שתי ועדות לבחינת ההסדר תורתו אומנותו. הוועדה הראשונה הייתה ועדת משנה של ועדת החוץ והביטחון בראשות חבר הכנסת הרב מנחם הכהן, שהוקמה בשנת 1986. המלצות הוועדה התמקדו בעיקר בהגבלת מספר המשתתפים בהסדר זה, אולם הן לא יושמו.³⁵ את הוועדה השנייה הקים ראש הממשלה יצחק רבין בשנת 1992, ובראשה עמד חיים ישראלי, מנכ"ל משרד הביטחון. היא התבקשה לבחון את הנהלים, את אמות המידה ואת דרכי הפיקוח על הסדר דחיית שירות למי שתורתו אומנותו. רוב המלצותיה של הוועדה יושמו מאז שנת 1998, זולת שתיים: ההמלצה לדרוש מראשי הישיבות שיפקחו שתלמידיהם ממלאים אחר הוראות ההסדר, ויעבירו לצה"ל מדי שנה, באמצעות ועד הישיבות בארץ-ישראל, דוח תקופתי על תלמידים שהפסיקו ללמוד או שהפרו את ההסדר; ההמלצה לעגן את ההסדר בתקנות מכוח חוק שירות ביטחון.³⁶

בשנת 2000 הקים אהוד ברק, ראש הממשלה ושר הביטחון, את "הוועדה להסדר הראוי לדחיית שירות של תלמידי ישיבה שתורתם אומנותם" (ועדת טל). חברי הוועדה לא קיבלו את המלצת הצבא שרצוי שהדרג המדיני יקבע מכסה למתן דחיית שירות או פטורים משירות צבאי, והעלו השגות בנוגע לשאלה אם אפשר לקבוע מכסה שנתית למספר הישיבות שיצטרפו להסדר וקריטריונים למכסה.³⁷ ואכן, בחוק דחיית שירות לתלמידי ישיבות, התשס"ב-2002 (חוק טל), שנחקק על בסיס המלצות ועדת טל, לא נקבעו מכסות למתן דחיות או פטורים משירות.

כתיבה: אוריאנה אלמסי

אישור: שלי לוי, ראשת צוות

³⁴ תצהיר של צבי בן משה, עוזר שר הביטחון, לבג"ץ, 19 באפריל 1987. התקציר מובא בדוח הוועדה לבחינה מחודשת של הפטור מגיוס של בחורי הישיבות של ועדת חוץ וביטחון של הכנסת בראשות חבר הכנסת הרב מנחם הכהן, אוגוסט 1988.

³⁵ לחזור למכסת הישיבות שנקבעה לפני 1975; לקבוע מכסה של 3% משנתון הגיוס של תלמידי ישיבות שיוכלו להצטרף להסדר תורתו אומנותו; תלמידי ישיבה שהגיעו לגיל 24 יעברו בחינות; 200 הנבחנים שעברו בהצלחה את המבחנים יקבלו פטור משירות, והיתר יגויסו לשירות של שנה ואחר כך יצטרפו למערך המילואים של צה"ל.

³⁶ הוועדה המליצה לקבוע קריטריונים להכרה בישיבות תורניות ולמתכונת הלימודים בהן, ולהרחיב את החובות הנדרשות. המלצות הוועדה יושמו מאז שנת 1998 מלבד שתי ההמלצות האחרונות.

³⁷ פרוטוקול ישיבת הוועדה המיוחדת לחוק שירות ביטחון (דחיית שירות לתלמידי ישיבות), 26 ביולי 2000, רח"ט תומכ"א אבינועם לאופר והשופט צבי טל, יושב-ראש ועדת טל.